

Kültür Rotaları Konulu Lisansüstü Tezlerin Sistemik Analizi*

Systematic Analysis of Graduate Thesis on Cultural Routes

ÖZET

Tarihsel süreçte geçmiş ve gelecek arasında köprü görevi gören ortak değerlerin tüm kültürel miras içerisinde yer alır. Kültürel miras maddi ve manevi birçok değeri içinde barındırır. Bu nedenle korunması, yaşatılması ve gelecek nesillere aktarılması hem bulunduğu toplum açısından hem de kültürel etkileşimlere bağlı olarak bağlantılı olduğu tüm toplumlar açısından önemlidir. Kültür rotaları gerek geçmişte kullanılmış olan tarihi yolların gerekse birçok kültürel değerin belli bir güzergah tanımlanarak rotaya dönüştürülmesiyle meydana gelebilir. Günümüzde birçok kültür rotası mevcuttur. Bunun yanı sıra çeşitli kültürel değerler göz önünde bulundurularak yeni kültür rotaları da önerilmektedir. Bu rotalar lisansüstü tezler konu olabilmektedir. Bu çalışmada kültür rotaları konulu lisansüstü tezler incelenmiş ve sistemik analizi yapılmıştır. YÖKTEZ Merkezi üzerinden 24.03.2023 tarihi ve öncesi için yapılan araştırma sonucunda yinelenen ve kapsam dışı olan tezler ayrıştırıldığında 164 tez elde edilmiş ve incelenmiştir. İncelenen tezlerin en fazla yüksek lisans dalında ve Türkçe dilinde yayımlandığı görülmüştür. Kültür rotalarıyla ilgili tezlerin en fazla 2019 yılında yayımlandığı yayın sayısının yıllar içerisinde genel olarak arttığı görülmüştür. En fazla öneri rota araştırma türünde yayın yapıldığı tespit edilmiştir. Bunun sonucunda kültür rotalarının sayıca ve bölgesel dağılıma bakıldığında yetersiz görülmesinden dolayı yeni önerilerin geliştirildiği, bu konuda yeni çalışmaların yapılarak eksikliğin giderilmeye çalışıldığı görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Rota, Kültür, Tarih, Lisansüstü Tez, Sistemik Analiz

ABSTRACT

All of the common values that serve as a bridge between the past and the future in the historical process are included in the cultural heritage. Cultural heritage contains many tangible and intangible values. For this reason, it is important both for the society in which it is located and for all societies to which it is connected depending on cultural interactions. Cultural routes can be formed by both historical roads used in the past and many cultural values by defining a certain route and transforming it into a route. There are cultural routes that exist today. In addition, new cultural routes are suggested considering various cultural values. These routes can be the subject of postgraduate theses. In this study, postgraduate theses on cultural routes were examined and systematically analyzed. As a result of the research carried out by YÖKTEZ Center for the date of 24.03.2023 and before, 164 theses were obtained and examined when the duplicate and out-of-scope theses were separated. It was observed that the theses examined were published mostly in the master's branch and mostly in Turkish. It has been observed that the number of publications in which the most of the theses on cultural routes were published in 2019 has generally increased over the years. It was determined that the most recommended route research type was published. As a result of this, it has been seen that new suggestions have been developed due to the insufficient number of cultural routes and regional distribution, and new studies have been made on this subject and the deficiency has been tried to be eliminated.

Keywords: Route, Culture, History, Graduate Thesis, Systematic Analysis

GİRİŞ

Tarihsel süreçte yollar çeşitli amaçlarla oluşturulmuş, insanın izlerini taşıyan ve kültürel etkileşimi sağlayan ulaşım araçlarıdır. Anadolu'da bölgelerin coğrafi ve iklim koşulları sebebiyle nehirlerin oluşturduğu vadiler boyunca uzanan yollar yer almakta ve tarih öncesi çağlardan beri egemen olan uygarlıkların merkezlerini birbirine bağlamaktadır. Geçmişte belli bir amaca yönelik ortaya çıkan bu yollar doğal, tarihi ve kültürel değerler arasında bir köprü görevi görmüştür. Zaman içerisinde doğal ya da beşeri nedenlerle bu yollar üzerindeki kültür varlıkları tahribata uğramıştır (Keleş Eriçok, 2019: 174). Kültür varlıkları ortaya çıktıkları ve yaşadıkları toplumun mirasını yansıtır.

Miras, geçmişten günümüze ulaşmış olan değerlerin ortak adıdır. Toplumların ortak değerleri, bu değerlerin yaşatılması ve sürdürülmesi, geçmiş ve gelecek arasında köprü görevi görebilmesi ise kültürel miras olarak ifade edilir. Kültürel miras kuşaklar arasında estetik, tarihi, bilimsel, sosyal, manevi ve birçok değer bağlantısını sağlamaktadır (Deniz, 2022: 16). Kültürel miras, insanların ve toplumların durmaksızın değişmekte olan tüm

Melike Kök¹

Hicran Hanım Halaç²

How to Cite This Article

Kök, M. & Halaç, H. H. (2024).

“Kültür Rotaları Konulu

Lisansüstü Tezlerin Sistemik

Analizi” International Social

Sciences Studies Journal, (e-

ISSN:2587-1587) Vol:10, Issue:4;

pp:494-504. DOI:

<https://doi.org/10.5281/zenodo.110>

97866

Arrival: 24 January 2024

Published: 30 April 2024

Social Sciences Studies Journal is

licensed under a Creative

Commons Attribution-

NonCommercial 4.0 International

License.

¹ Yüksek Lisans Öğrencisi, Eskişehir Teknik Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Mimarlık ABD, Eskişehir, Türkiye. ORCID: 0009-0002-6687-9583.

² Prof. Dr., Eskişehir Teknik Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Mimarlık ABD, Eskişehir, Türkiye. ORCID: 0000-0001-8046-9914.

değerlerini, somut ve somut olmayan tüm varlıkları kapsamaktadır. Yenilenemez bir değer olan kültürel mirasın “emanet” kavramıyla bağlantılı olarak tüm değerlerinin gelecek nesillere aktarılması esastır (ICOMOS, 2013). Kültürel miras tarihi, bilimsel, sosyal, manevi, ekonomik, politik birçok değeri içinde barındırır. Bu bağlamda kültürel mirasın korunup gelecek nesillere aktarılması yalnız içinde bulunduğu toplum için değil tüm dünya toplumları için önem arz etmektedir. Kültürel miras alanları tarihi çevre, tarihi doku ve tarihi bölgeleri oluşturmaktadır.

Tarihi bir çevre kendisini ortaya çıkaran dönemin sosyal, kültürel, ekonomik ve fiziksel koşullarına bağlı olarak oluşmaktadır. Tarihi çevrenin korunmasında temel amaç ise tarihi çevreyi meydana getiren tüm değerlerin korunarak geliştirilmesi ve yaşatılması ve gelecek kuşaklara aktarılmasıdır (Ahunbay, 2017: 116). Tarihi çevrenin sürdürülebilir olabilmesi için sosyal, kültürel, ekonomik, fiziksel ve ekolojik anlamda da sürdürülebilir olması gereklidir. Tarihi çevrenin zarar görmesi sosyal, kültürel, ekonomik, fiziksel ve ekolojik anlamda sürdürülebilirlik sorunuyla karşılaşılmasında toplumların tarihi çevrenin önemini bilincinde olmaması ve gereken koruma faaliyetlerinde bulunmaması temel sebeplerdir (Özkaraca ve Halaç, 2022: 204). Tarihi çevrelerin önemini kavranması, korunması ve yaşatılması toplumlar için önem arz etmektedir. Bu tür koruma ve sürdürme faaliyetleri farklı şekil ve yöntemlerde yapılabilmektedir.

Tarihi çevrelerin ve bu çevre içerisindeki değerlerin önemini anlaşılması ve bu alanlarda sürdürülebilirliğin sağlanması için “kültür rotaları” oluşturulmaya başlanmıştır. Turizm olgusuna yaklaşımın değişmesiyle Anadolu’daki tarihi yolların kültür rotası olarak düzenlenmesi önem kazanmıştır. Turizm sektöründe teknolojik gelişmeler, ulaşım ve konaklamada seçeneklerin artması, kişilerin zaman ve gelir düzeylerindeki farklılıklardan kaynaklı turist tercihlerinde değişimler meydana gelmektedir. Kişiler özel ilgileri, yaşam biçimleri, ekonomik durumları gibi etmenlerle birlikte kendilerine uygun hizmete ulaşma çabasındadırlar (Uca, 2016: 47-50). Tarihi alanların ve geçmişte kullanılmış olan belli güzergahların kültür rotalarına dönüştürülmesi hem kültürel mirasın korunması ve yaşatılması hem de turizme katkı sunması açısından önemlidir. Kültür rotası kavramının tanımlanabilmesi için öncelikle yol ve rota kavramları açıklanacaktır.

Yol, varlıkların bir yerden başka bir yere ulaşabilmesine yarayan; doğal yollarla oluşan ya da sonradan inşa edilen hava, kara, su bağlantılarını ifade eder. Yollar kültürel etkileşim sağladığından sadece ulaşım işlevinde kullanılmazlar. Rota ise “izlenen yol, güzergah” anlamında kullanılmaktadır. Rota üzerindeki farklı alanlar, yapılar ve yapı grupları bir bütünün parçası olarak değerlendirilmelidir. Bir bütünün parçası halinde incelenecek olanlar yapılar, yerleşimler, doğal miras alanları, kültürel miras alanlarıdır (Deniz, 2022: 19-20).

Kültür rotası, belirli bir dönemde farklı bölgeler ve toplumlar arasındaki kültür, değer, bilgi ve fikirler bağlamındaki bireylerin etkileşimli hareketleridir. Kültürlerin etkileşimiyle gelişen rotalar somut ve somut olmayan kültürel mirası etkisi altında bırakmaktadır. Rotalar kültürel mirasın mekânsal ve tarihsel değerini anlamada etkili sürdürülebilir ve geniş kapsamlı yollardır (ICOMOS, 2008). Aynı zamanda rotaların planlanmasıyla daha az bilinirliği olan gerek kentsel gerek kırsal alanlarda doğal ve kültürel değerlerin tanıtımı ve çekim noktası haline gelmesi de sağlanmaktadır (Ayhan ve Çağlıyan, 2021: 589).

UNESCO (2005a)’ya göre miras rotası kavramı;

- ✓ Hareketin dinamizmine, değişim fikrine, zamanın ve mekanın sürekliliğine, dayanmaktadır.
- ✓ Rota, onu oluşturan ve kültürel önemini kazandıran unsurların toplamından daha fazla öneme sahip olan bir bütünü ifade eder.
- ✓ Bölgeler ve ülkeler arasındaki diyalog ve etkileşimi vurgular.
- ✓ Çok boyutludur. Temel amacına ticari, idari ve dini özelliklerin eklenmesiyle farklı yönlerden gelişimi destekler (UNESCO, 2005).

Bu bağlamda geçmişten günümüze ulaşan tarihi yolların “kültür rotası” kavramı çerçevesinde yeniden düzenlenmesiyle ilgili çalışmalar yapılmıştır. Günümüzde hayata geçirilmiş olan kültür rotaları mevcuttur. Bununla birlikte önerilen yeni kültür rotalarıyla da karşı karşıya kalınmaktadır. Var olan kültür rotaları ve yeni öneri olarak sunulan kültür rotaları lisansüstü tezler konu olabilmektedir.

Bu çalışmada kültür rotaları konulu lisansüstü tezlerin sistematik analizi yapılacaktır. Araştırmacıların kendi alanlarındaki gelişmeleri ve çalışmalarını yakından takip edebilmeleri ve mimarlık disiplinine katkı sunmak hedefiyle sistematik analiz çalışmalarının yapılması önemlidir. Sistematik analiz çalışmaları herhangi bir disiplinde araştırmaları niceliksel analizlere dayandırarak inceleyen bir araştırma yöntemi olup son yıllarda bilimsel çalışmalarda kullanımı yaygınlaşan bir yöntemdir.

Sistemik analiz, seçilen konu ile ilgili hazırlanan araştırma sorusuna ya da sorularına yanıt bulmak amacıyla belli ölçütler doğrultusunda aynı konuda yapılmış çalışmaların sistemli ve tarafsız bir biçimde taranması, elde edilen çalışmaların geçerliğinin değerlendirilmesi ve analizlerin birleştirilmesidir (Çınar, 2021: 310). Sistemik analiz çalışmaları önemli bir araştırma yöntemidir ve belli kurallar dâhilinde yapılması gerekmektedir. Ayrıca sistemik analiz araştırması yapabilmek için, seçilen konu üzerine yapılan tüm araştırmaların incelenmesi gerekmektedir (Karaçam, 2013: 26).

Yapılan literatür taraması sonucunda kültür rotaları konulu lisansüstü tezlerin sistemik analizi ile ilgili çalışmaya rastlanmamıştır. Araştırma kapsamında tezlerin tespit edilmesi ve incelenmesi amacıyla lisansüstü tezlerin arşivlendiği Yüksek Öğretim Kurulu'nun (YÖK) Ulusal Tez Merkezi'ne başvurulmuştur. Ulusal literatüre katkı sağlayan kitaplar, kitap bölümleri, makaleler, bildiriler vb. çalışmalar araştırmanın sınırlandırılması amacıyla kapsam dışı bırakılmıştır. YÖKTEZ üzerinden kültür-tarih, kültür-rota anahtar kelimeleriyle yapılan taramada 1526 adet tez elde edilmiştir. Konuyla ilgili olmayan ve tekrar eden tezler çıkarıldığında 164 sonuç elde edilmiş ve incelenmiştir. Yapılan taramanın detaylı biçimde anlatımı yöntem bölümünde yer almaktadır.

MATERYAL VE YÖNTEM

Kültür rotası ile ilgili lisansüstü tezlerin sistemik incelenmesinde rota, tarih ve rota, kültür anahtar kelimelerine başvurulmuştur. YÖKTEZ veri tabanında gelişmiş tarama "tümü" ve "içinde" geçiş seçenekleri ile 24.03.2023 tarihinde tarama yapılmıştır. Rota ve kültür taramasında 462 sonuç, rota ve tarih taramasında ise 1064 sonuç elde edilmiştir. Bu taramada tekrar eden 216 sonuç tespit edilmiş ve ayrıştırılmıştır. Geriye kalan 1310 çalışma içerisinde konuyla ilgili olmayan çalışmalar ayrıştırılmış, elde edilen 164 tez detaylı incelemeye alınmıştır.

Tablo 1. Lisansüstü Tezlerin Kapsamının Belirlenmesi

YÖKTEZ		1.ADIM		2.ADIM		3.ADIM	
		Tarama (ana sayfada özetle tarandı)	Veri (taramada elde edilen toplam)	Tekrar (tekrar eden tez sayısı)	Ayrıştırma (tekrar eden tezlerin çıkarılmış hali)	İlgisiz (konuyla ilgisiz tez sayısı)	Ayrıştırma (ilgisiz tezlerin çıkarılmış hali)
Anahtar Kelimeler	Kültür, Rota	462	1526	216	1310	1146	164
	Kültür, Tarih	1064					

Bu çalışmada kültür rotaları ile ilgili olan lisansüstü tezler incelenirken belli ölçütlerde belli sorulara cevap aranarak analiler yapılmıştır. Bu sorulara bağlı olarak araştırmanın başlıkları belirlenmiştir. Çalışmada lisansüstü tezlerin inceleme ölçütleri ve araştırma soruları aşağıdaki şekildedir;

- 1) Lisansüstü tezlerin yayınlandığı öğrenim düzeyleri nelerdir?
- 2) Lisansüstü tezlerin yayın yıllarının dağılımları nasıldır?
- 3) Lisansüstü tezlerin yayın dillerinin dağılımı nasıldır?
- 4) Lisansüstü tezlerin araştırma türleri nelerdir?
- 5) Örneklem incelemesi türündeki lisansüstü tezlerin türü ve ölçeği nedir, dağılımları nasıldır?
- 6) Öneri rota türündeki lisansüstü tezlerin rota adedi ve ölçeği nedir, dağılımı nasıldır?
- 7) Lisansüstü tezlerdeki kültür rotalarının temaları nelerdir?
- 8) Lisansüstü tezlerdeki kültür rotalarının paylaşıldığı kanallar nelerdir?

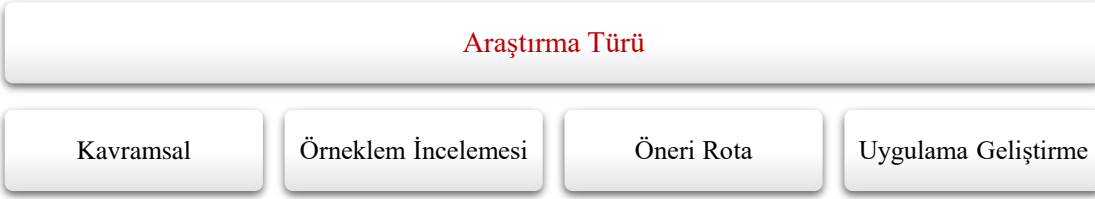
YÖKTEZ veri tabanından elde edilen kültür rotası ile ilgili yazılmış olan 164 lisansüstü tezin belirlenen alt başlıklar aracılığıyla Excel üzerinde içerik analizi yapılmıştır. Belirlenen alt başlıklar Tezin Künyesi, Ek Bilgiler, Araştırma Türü, Örneklem Ölçeği, Örneklem İncelemesi, Öneri Rota Ölçeği, Öneri Rota İncelemesi şeklindedir

(Şekil 1). Bu başlıklarda kendi içerisinde detaylandırılmıştır. Tezin Künyesi ve Ek Bilgiler başlıkları YÖKTEZ Tez Bilgileri Detay ekranından elde edilen bilgilerdir.

Şekil 1. Lisansüstü Tezlerin İncelendiği Alt Başlıklar

Araştırma Türü; Kavramsal, Örneklem İncelemesi, Öneri Rota, Uygulama Geliştirme alt başlıklarına ayrılarak tespit edilmiştir (Şekil 2). Kavramsal çalışmalar, rota konusu ile ilgili literatür taraması, bilgilerin gözlemlenmesi ve analizi şeklindedir. Örneklem İncelemesi, hali hazırda var olan rotaların araştırılması ve incelenmesi şeklindeki çalışmalardır. Öneri Rota, geliştirilen yeni rota önerisinin detaylı anlatımıdır. Uygulama Geliştirme ise rotalar ve rota konusu ile ilgili yeni algoritmaların geliştirilmesini ifade eder.

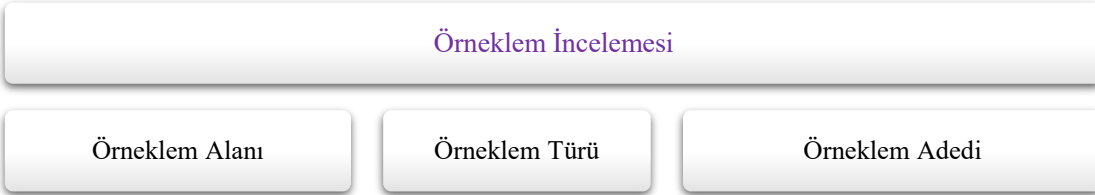
Şekil 2. Araştırma Türü Alt Başlıkları

Örneklem Ölçeği; Kıtalar Arası, Birden Fazla Ülke, Ülke, Anadolu, Bölge, Birden Fazla Kent, Kent, Semt, Birden Fazla İlçe, İlçe, Antik Kent alt başlıkları aracılığıyla tespit edilmiştir (Şekil 3).

Şekil 3. Örneklem Ölçeği Alt Başlıkları

Örneklem İncelemesi; Örneklem Alanı, Örneklem Türü, Örneklem Adedi alt başlıklarıyla irdelenmiş olup Örneklem Alanı da kendi içinde kıta, ülke, Anadolu, bölge, kent başlıklarına ayrılarak incelenmiştir (Şekil 4).

Şekil 4. Örneklem İncelemesi Alt Başlıkları

Öneri Rota Ölçeği; Kıtalar Arası, Ülke, Anadolu, Bölge, Birden Fazla Kent, Kent, Semt, Birden Fazla İlçe, İlçe, Mahalle, Arkeolojik Sit, Kentsel Sit başlıkları kapsamında belirlenmiştir (Şekil 5).

Şekil 5. Öneri Rota Ölçeği Alt Başlıkları

Öneri Rota İncelemesi; Öneri Alanı, İsim, Tema, Parkur Sayısı, Mesafe, Kısa-Uzun, Hedef-Amaç, Süre, Paylaşıldığı Platform, Öneri Rota Adedi alt başlıklarıyla yapılmış olup Öneri Rota Alanı kendi içinde kıta, ülke, Anadolu, bölge, kent, semt, ilçe, mahalle, antik kent başlıklarına ayrılarak incelenmiştir (Şekil 6).

Öneri Rota İncelemesi

Öneri Alanı	İsim	Tema	Parkur Sayısı	Mesafe	Kısa-Uzun	Hedef-Amaç	Süre	Paylaşılan Platform	Öneri Rota Adedi
-------------	------	------	---------------	--------	-----------	------------	------	---------------------	------------------

Şekil 6. Öneri Rota İncelemesi Alt Başlıkları

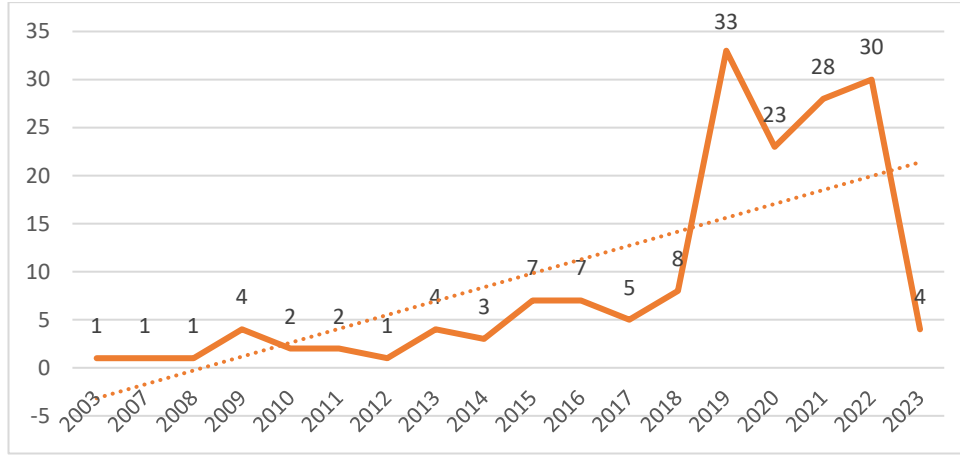
BULGULAR

Araştırma kapsamında incelenen lisansüstü tezlerin türleri incelendiğinde 164 tezin %82,3'ünün yüksek lisans tezi, %17,7'sinin doktora tezi olduğu tespit edilmiştir (Tablo 2). Kültür rotaları konulu tezlerin çoğunluğunun yüksek lisans türünde olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 2. Tezlerin Türüne İlişkin Bulgular

Tezin Türü	Sayı	Yüzde
Doktora	29	17,7%
Yüksek Lisans	135	82,3%
Toplam	164	100%

Araştırma kapsamında incelenen lisansüstü tezlerin yıllara göre dağılımı incelendiğinde 2003 yılında 1, 2007 yılında 1, 2008 yılında 1, 2009 yılında 4, 2010 yılında 2, 2011 yılında 2, 2012 yılında 1, 2013 yılında 4, 2014 yılında 3, 2015 yılında 7, 2016 yılında 7, 2017 yılında 5, 2018 yılında 8, 2019 yılında 33, 2020 yılında 23, 2021 yılında 28, 2022 yılında 30, 2023 yılında 4 adet tez tespit edilmiştir (Şekil 7). Tezlerin yıllara göre dağılım grafiği incelendiğinde artış gösteren bir eğilim olduğu görülmektedir. Son yıllarda çalışmalar ciddi artış göstermiştir. 2020 yılında bir düşüş olsa da tekrar yükselişe geçmiştir. 2023 yılında sayının az olma sebebi bu çalışmanın yılın ilk altı aylık diliminde yapıyor olmasından kaynaklıdır.

Şekil 7. Tezlerin Yıllara Göre Dağılımı

Kültür rotası bağlamında incelenen 164 adet lisansüstü tezin 144 adedi (% 88) Türkçe, 20 adedi (% 12) İngilizce yazılmıştır (Tablo 3).

Tablo 3. Tezlerin Yayın Diline Göre Dağılımı

Tezin Dili	Sayı	Yüzde
Türkçe	144	88%
İngilizce	20	12%
Toplam	164	100%

Araştırma kapsamında incelenen tezlerin Kavramsal, Örneklem İncelemesi, Öneri Rota, Uygulama Geliştirme başlıkları altında araştırma türü belirlenmiştir. 164 adet tezden 2 adedinde hem örneklem incelemesi hem de öneri rota bulunduğu toplam sonuç 166 görünmektedir. Tezlerin %22,3'ü kavramsal, %24,1'i örneklem incelemesi, %50,6'sı öneri rota, %3'ü uygulama geliştirme araştırma türünde yazılmıştır (Tablo 4). Kültür rotaları konulu tezlerin araştırma türüne bakıldığında en fazla çalışmanın öneri rota türünde yapıldığı görülmektedir.

Tablo 4. Tezlerin Araştırma Türünün Dağılımı

Araştırma Türü	Sayı	Yüzde
Kavramsal	37	22,3%
Örneklem İncelemesi	40	24,1%
Öneri Rota	84	50,6%
Uygulama Geliştirme	5	3,0%
Toplam	166	100,0%

Araştırma kapsamında incelenen tezlerden örneklem inceleme ve öneri rota türündeki çalışmalar detaylı incelenmiştir. Örneklem türü, örneklem ölçeği ile karşılaştırılarak incelendiğinde örneklem inceleme çalışmalarının %12,5'inin kıtalar arası, %10'unun birden fazla ülke, %5'inin ülke, %2,5'inin Anadolu, %2,5'inin bölge, %40'ının birden fazla kent, %15'inin kent, %2,5'inin birden fazla ilçe, %5'inin ilçe, %5'inin antik kent ölçeğinde olduğu görülmektedir (Tablo 5). Örneklem inceleme türündeki tezlerde en fazla Birden Fazla Kent ölçeğinde çalışma yapıldığı, en az ise Anadolu, Bölge ve Birden Fazla İlçe ölçeğinde çalışma yapıldığı tespit edilmiştir.

Tablo 5. Tezlerdeki Örneklem Türünün Örneklem Ölçeklerinin İncelenmesi

Örneklem Ölçeği	Tez Adedi	Yüzde	Örneklem Türü
Kıtalar Arası	5	12,5%	İpek Yolu
			Hac Yolu
			Kral Yolu
Birden Fazla Ülke	4	10,0%	Şarap Rotaları
			Zeytin Ağacı Rotası
Ülke	2	5,0%	Ceneviz Ticaret Rotası
			Gastronomi Rotaları
Anadolu	1	2,5%	Geç Roma ve Bizans Dönemi Rotaları
Bölge	1	2,5%	Mitolojik Rotalar
			Karia Yolu
			Evliya Çelebi Yolu
			Gastronomi Yolu
			Avrasya Yolu
			İstiklal Yolu
			Likya Yolu
			St. Paul Yolu
			Hoşgörü Yolu
			Turizm Rotaları
			Trakya Bağ Rotası
			Frig Yolu
			Kış Turizm Koridoru
			Hitit Yolu
			Erzurum Kültür ve Tarih Rotası
			Seyyah Rotaları
Kentsel Rotalar			
Efes-Milas Yolu			
Endüstriyel Miras Rotası			
Birden Fazla İlçe	1	2,5%	Bisiklet ve Yürüyüş Yolu
			Kuşadası Doğa Tarih ve Kültür Rotası
İlçe	2	5,0%	Bağ ve Gezi Rotaları
			Patara Antik Kenti Ziyaretçi Rotası
Antik Kent	2	5,0%	Teos Antik Kenti Gezi Rotası
Toplam	40	100,0%	

Örneklem inceleme türündeki çalışmalar kıta, ülke, bölge, kent şeklinde büyük ölçekten küçük ölçeğe doğru incelenmiştir. Ülke ölçeğine bakıldığında birden fazla ülke ölçeğinde 5 adet tez, ülke ölçeğinde 2 adet tez tespit edilmiştir. 4 adet tezde Türkiye örneklem alanı içerisinde yer almaktadır. 2 adet tezde Irak örneklem alanı içerisinde yer almaktadır. 1'er adet tezde ise Azerbaycan, Arnavutluk, Cezayir, Hırvatistan, Fransa, Yunanistan, İtalya, Lübnan, Karadağ, Fas, Portekiz, Kuzey Makedonya Cumhuriyeti, Slovenya, İspanya, Tunus örneklem alanlarında çalışmalar yapılmıştır.

Örneklem inceleme türünde yapılan çalışmalar Türkiye özelinde coğrafi bölgelere göre ayrıştırılarak incelenmiştir. Tablo 6'da görüldüğü gibi altı bölgenin her birinde farklı illerde örnek rotalar olduğu görülmektedir. Fakat Güneydoğu Anadolu Bölgesi illerinde hayata geçirilmiş bir rota tespit edilememiştir.

Tablo 6. Örneklem İncelemesi Türündeki Çalışmaların Türkiye Özelinde İncelenmesi

Bölge	Örneklem İli
Akdeniz	Antalya / Isparta
Doğu Anadolu	Erzurum / Erzincan / Kars / Ardahan
Ege	Denizli / Kütahya / Afyonkarahisar / Uşak / İzmir
Güneydoğu Anadolu	X
İç Anadolu	Kırıkale / Ankara / Çankırı / Aksaray / Konya / Nevşehir / Sivas / Kayseri / Eskişehir
Karadeniz	/ Çorum / Sinop / Samsun / Amasya / Kastamonu / Trabzon / Rize
Marmara	Bursa / Sakarya / İstanbul / Yalova / Çanakkale / İzmit / Tekirdağ / Kırklareli

Örneklem incelemesi türünde yazılan tezlerin ölçekleri ve rota adetleri çakıştırılmıştır. Var olan kültür rotalarının hangi ölçeklerde kaç adet rota içerdiğinin karşılaştırması yapılmıştır. Rota adetleri tezlerden elde edilen sonuçlara göre 5'er birim aralık olarak belirlenmiştir. Örneklem incelemesi yapılan 40 adet tezdin 37 adedinde 1-5 adet aralığında rota, 2 adedinde 6-10 adet aralığında rota, 1 adedinde ise 11-15 adet aralığında rota yer aldığı tespit edilmiştir.

Örneklem incelemesi türündeki tezlerde, kıtalar arası ölçekte 1-5 adet aralığında rota yer alan örneklerde 5 tane tez incelenmiştir. Birden fazla ülke ölçeğinde 1-5 adet aralığında rota yer alan örneklerde 3 tane tez, 6-10 adet aralığında rota yer alan örnekte 1 tane tez incelenmiştir. Ülke ölçeğinde 1-5 adet aralığında rota yer alan örnekte 2 tane tez; Anadolu ölçeğinde 1-5 adet aralığında rota yer alan örnekte 1 tane tez; bölge ölçeğinde 1-5 adet aralığında rota yer alan örnekte 1 tane tez incelenmiştir. Birden fazla kent ölçeğinde 1-5 adet aralığında rota yer alan örnekte 16 tane tez; kent ölçeğinde 1-5 adet aralığında rota yer alan örnekte 4 tane tez, 6-10 adet aralığında rota yer alan örnekte 1 tane tez, 11-15 adet aralığında rota yer alan örnekte 1 tane tez incelenmiştir. Birden fazla ilçe ölçeğinde 1-5 adet aralığında rota yer alan örnekte 1 tane tez; ilçe ölçeğinde 1-5 adet aralığında rota yer alan örnekte 2 tane tez; antik kent ölçeğinde 1-5 adet aralığında rota yer alan örnekte 2 tane tez incelenmiştir (Tablo 7).

Tablo 7. Örneklem Ölçeğinde Örneklem Adetlerinin İncelenmesi

Örneklem Ölçeği	Örneklem Rota Adedi			Toplam Tez
	1-5 Adet	6-10 Adet	11-15 Adet	
Kıtalar Arası	5			5
Birden Fazla Ülke	3	1		4
Ülke	2			2
Anadolu	1			1
Bölge	1			1
Birden Fazla Kent	16			16
Kent	4	1	1	6
Birden Fazla İlçe	1			1
İlçe	2			2
Antik Kent	2			2
Toplam Tez	37	2	1	40

İncelenen tezler içerisinde yeni rota önerisi geliştirilmiş olan çalışmalar öneri rota başlığı altında incelenmiştir. Öneri rotaların ölçekleri kıta, ülke, bölge, kent, ilçe, mahalle gibi büyük ölçekten küçük ölçeğe doğru sıralanarak tespit edilmiş ve incelenmiştir. En fazla öneri rotanın %33,3'lük oranla ilçe ölçeğinde ardından %30,1'lik oranla kent ölçeğinde yapıldığı tespit edilmiştir. En az rota önerisinin ise %1,2'lik oranla kıtalar arası, Anadolu, semt ve arkeolojik sit ölçeklerinde yapıldığı görülmüştür (Tablo 8). Yeni bir rota önerisinin yapıldığı öneri rota araştırma türündeki çalışmaların ölçeği ve rota adedi karşılaştırılmıştır. Öneri rota adedi tezlerde çıkan sonuçlara göre 5 birim aralıklarla tabloya işlenmiştir. Çalışmalarda 1-5 adet rota önerilen 61 tez, 6-10 adet rota önerilen 15 tez, 11-15 adet rota önerilen 4 tez, 21-25 adet rota önerilen 2 tez, 26-30 adet rota önerilen 1 tez, 31-35 adet rota önerilen 1 tez tespit edilmiştir (Tablo 8).

Tablo 8. Öneri Rota Ölçeğinin İncelenmesi

Öneri Rota Ölçeği	Tez Adedi	Yüzde	Öneri Rota Adedi						
			1-5 Adet	6-10 Adet	11-15 Adet	21-25 adet	26-30 adet	31-35 adet	
Kıtalar Arası	1	1,2%							1
Ülke	3	3,6%	3						
Anadolu	1	1,2%	1						
Bölge	2	2,4%	1		1				
Birden Fazla Kent	13	15,7%	9	2	1	1			
Kent	25	30,1%	17	4	2	1	1		
Semt	1	1,2%	1						
Birden Fazla İlçe	2	2,4%	1	1					
İlçe	28	33,3%	21	7					
Mahalle	2	2,4%	2						
Arkeolojik Sit	1	1,2%	1						
Kentsel Sit	5	6,0%	4	1					
Toplam	84	100,0%	61	15	4	2	1	1	1

Öneri rota türünde yazılan tezlerin Türkiye özelinde coğrafi bölgelere göre dağılımı incelenmiştir. 163 adet tezde tüm bölgelerde çeşitli illerde rota önerildiği görülmüştür. Bu çalışmalarda tespit edilen öneri bölge ve illeri Tablo 9'de verilmiştir. Geriye kalan 1 adet tezde ise Ardahan ve Tunceli hariç 79 ili kapsayan bir rota önerilmiştir. Öneri rotaların bölgelere yüzde olarak dağılımına bakıldığında en çok rota önerisinin %24,4'lük oranla Marmara Bölgesi'ne, en az rota önerisinin %8,1'lik oranla Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ne yapıldığı görülmektedir.

Tablo 9. Öneri Rota Türündeki Çalışmaların Türkiye Özelinde İncelenmesi

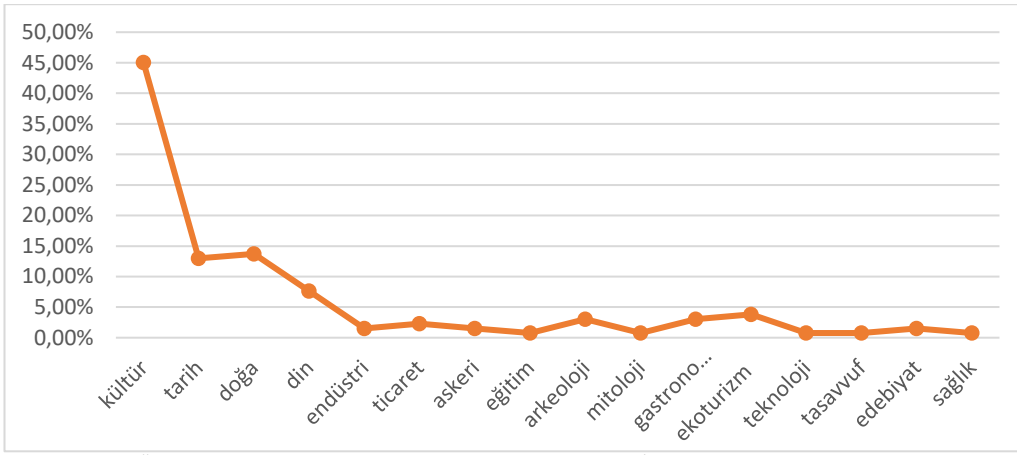
Bölge	Yüzde	Öneri İli
Akdeniz Bölgesi	18,6%	Antalya / Burdur / Isparta / Osmaniye / Adana / Mersin / Hatay
Doğu Anadolu	9,3%	Tunceli / Erzurum / Bitlis / Van
Ege	14,0%	Muğla / Denizli / Afyonkarahisar / Manisa / İzmir
Güneydoğu Anadolu	8,1%	Adıyaman / Diyarbakır / Gaziantep
İç Anadolu	14,0%	Nevşehir / Eskişehir / Kayseri / Konya / Karaman
Karadeniz	11,6%	Tokat / Gümüşhane / Rize / Artvin / Giresun
Marmara	24,4%	İstanbul / Balıkesir / Bursa / Çanakkale / Kocaeli

DEĞERLENDİRME

Rota önerileri belli hedef ve amaçlar doğrultusunda yapılmıştır. Bu hedef ve amaçlara bakıldığında sahip olunan kültürel değerlerin sunulması ve sürdürülmesi, gündelik hayatın sıradanlığından kurtulup sürdürülebilir kültür turizm potansiyelinin artırılması sayılabilir. Bilinenin dışında çeşitli turizm türlerinin de öneminin kavranması, turizm potansiyeli ortaya konularak turizmin sürdürülebilirliğinin sağlanması, büyük bir turizm potansiyeli taşımaya rağmen riskli bölge olmasından kaynaklı marka olamamış alanlar için turist bakış açısının değiştirilmesi gibi hedefler yer almıştır. Bazı bölgeler için yalnızca yaz-kış turizminin değil bunun yanı sıra tarihi ve kültürel envanterin de ortaya konulması gerektiği görülmektedir. Yerleşimlerin birbirleri ve kent merkezi ile ilişkileri, mimari ve doğal dokularının sürekliliği göz önüne alınarak, kentin tanıtımı ve sosyal-kültürel hayatının canlandırılması da amaçlar arasındadır. Kültürel birikime sahip tarihi yolların yeniden değerlendirilerek kültürel rotaların oluşturulması, özgün rotaların günlük hayata kazandırılması, kırsal miras alanların sürdürülebilir yaklaşımla korunması için alanların sahip oldukları yerel mimarinin, yerel yaşamın, yerel üretim alanlarının yanı sıra içinde yer aldıkları kültürel peyzaj alanları ve kültürel rotaların bütüncül bir yaklaşımla korunması hedefler arasındadır. Kentlerin antik yerleşimi ve arkeolojik kalıntılarının, arkeolojik mirasın sürdürülebilirliğinin önündeki engeller ve bu engellere ilişkin çözüm önerilerinin değerlendirilmesi kent tarihi ve kültür açısından önemlidir. Endüstri mirası bakımından zengin kentlerde bu mirasın izleri korunarak kentsel bellekte endüstri mirasının sürdürülebilirliğinin sağlanabilmesi amaçlanmıştır. Hedef ve amaçlar toparlanacak olursa kentte ve kırsalda tarih, kültür, endüstri, doğa, inanç gibi konularda mirasın bütüncül bir biçimde korunması, yaşatılması ve sürdürülebilmesine yönelik rotalar önerilmiştir.

Öneri rota incelemesinde Yöntem bölümünde Şekil 6'da görüldüğü gibi çeşitli başlıklar incelenmiştir. Buradaki bazı başlıklarla ilgili incelenen 164 tezin tamamında sonuca ulaşılamamıştır. Tema, parkur sayısı, mesafe, kısa-uzun rota, süre, paylaşıldığı platform başlıklarına tezlerin bir kısmında ulaşılabilmektedir.

Rota önerilerindeki temalar ise kültür, tarih, doğa, inanç, endüstri, ticaret, askeri, eğitim, arkeoloji, mitoloji, gastronomi, eko-turizm, teknoloji, tasavvuf, edebiyat, sağlık gibi konuları içermektedir. Temalar oransal olarak incelendiğinde en fazla çalışma yapılan konunun %45'lik oranla kültür olduğu tespit edilmiştir. Kültür konusunu %13,7'lik oranla doğa, %13'lük oranla tarih takip etmektedir. En az çalışma yapılan konular ise %0,8'lik oranla eğitim, mitoloji, teknoloji, tasavvuf ve sağlıktır (Şekil 8).

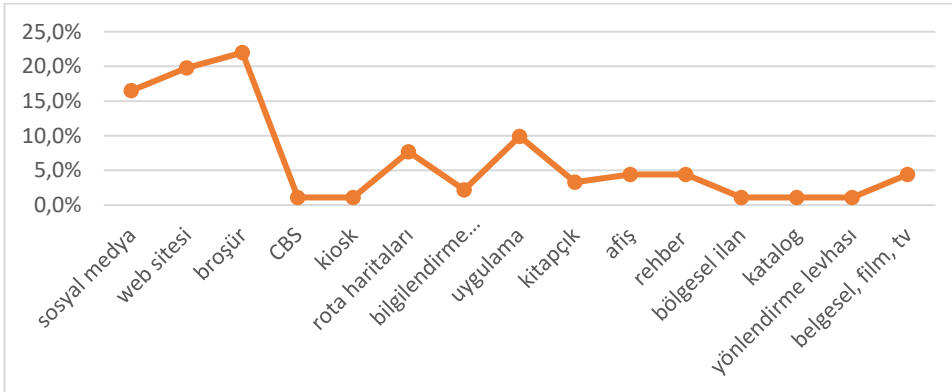
Şekil 8. Rota Önerilerinde Yer Verilen Temaların Oransal Olarak İncelenmesi

Öneri rota incelemesinde parkur sayıları tezlerde tespit edilen verilere göre 5 birim aralıklar içinde değerlendirilmiştir. Çalışmalarda tespit edilebilen parkur sayıları 1-5 adet parkur aralığında 4 tane tez, 6-10 adet parkur aralığında 3 tane tez, 11-15 parkur aralığında 1 tane tez, 16-20 parkur aralığında 1 tane tez şeklindedir.

Öneri rotaların mesafelerine bakıldığında az sayıda tezde mesafe bilgilerine ulaşılabilmektedir. Ulaşılabilen bu mesafeler 391,6 km, 3,4 km, 4,2 km - 8,9 km, 2,7 km, kısa: 9,03 km orta: 22,97 km uzun: 41,95 km, 58,4 km gibi birbirine yakın olmayan farklı değerlerdir. Ayrıca rotaların kısa-uzun oluşu ile ilgili de az sayıda tezde bilgiye ulaşılabilmektedir. 10 adet kısa-uzun rota, 2 adet kısa-orta-uzun rota, 2 adet uzun rota ve 1 adet kısa rota tespit edilmiştir.

Rota önerisi yapılmış olan tezlerde süre ile ilgili verilere bakıldığında ise yine az sayıda tezde bu bilgilere ulaşıldığı görülmüştür. 3 saat, 3 saat 37 dakika, 24 saat, 13 saat / 72 saat, 48 saat, "kısa: 4-8 saat orta:-- uzun: 1-3 gün", 1,15-1,30 saat / 3,30-4 saat, 5 gün, 9 gün, 11 gün gibi saat ve gün şeklinde belirlenmiş rota süreleriyle karşılaşmıştır.

Önerilen yeni rotalarla ilgili toplumun yönlendirilmesi, bilgilendirilmesi ve iletişim kurabilmesi amacıyla çeşitli kanallar kullanılmaktadır. Tezlerin tümünde hangi platformun kullanıldığı ile ilgili bilgiye rastlanamamıştır. Tespit edilebilen iletişim araçları kendi içlerinde oranlanmıştır. En fazla %22'lik oranla broşürün kullanıldığı bunu %19,8'lik oranla web sitesinin, %16,5'lik oranla sosyal medyanın takip ettiği görülmüştür. En az ise %1,1'lik oranla CBS, kiosk, bölgesel ilan, katalog ve yönlendirme levhasının kullanıldığı tespit edilmiştir (Şekil 9).

Şekil 9. Yeni Önerilen Rotaların Paylaşıldığı Kanalların İncelenmesi

SONUÇ

Tarihi çevreler meydana geldiği dönemin kültürel, sosyal, ekonomik, fiziksel, politik birçok özelliğini yansıtır. Tarihi çevreler meydana geldikleri tüm değerler ile birlikte korunarak yaşatılmalı ve gelecek nesillere aktarılmalıdır. Koruma ile ilgili birçok yaklaşım mevcuttur. Tarihi dönemlerde çeşitli sebeplerle ortaya çıkan yollar kültürel etkileşimi sağlayan en önemli faktördür. Bu yolların bazıları günümüzde de kültür rotaları haline getirilerek yaşatılmakta ve sürdürülmektedir. Güzergahlar üzerinde yer alan tarihi ve kültürel değerler korunmakta ve yaşatılmakta aynı zamanda topluma sunulmaktadır. Bunun yanı sıra tarihi ve kültürel varlıkların yer aldığı keşfedilmiş ya da keşfedilmeyi bekleyen alanlar için de yeni rotalar önerilebilmektedir. Bu çalışmada kültür rotalarının lisansüstü tezlerdeki yeri incelenmiştir. Kültür rotaları ile ilgili olan "kültür, rota, tarih" kavramları YÖKTEZ Merkezi üzerinden farklı kombinasyonlarla taranarak lisansüstü tezlere ulaşılmıştır. Ulaşılan tezlerden yinelenenlerin çakıştırılması ve ilgisizlerin ayrıştırılmasıyla sonuçta 164 tez elde edilmiştir. Bu 164 tez Excel'de

belli başlıklar altında incelenmiştir. Tezin künyesi ve Ek Bilgiler başlıkları YÖKTEZ özet ekranından görüntülenen bilgilerdir. Araştırma Türü, Örneklem Ölçeği, Örneklem İncelemesi, Öneri Rota Ölçeği, Öneri Rota İncelemesi ise tez içeriğinden elde edilen detaylardır.

Lisansüstü düzeyde kültür rotaları ile ilgili çalışmalar en fazla yüksek lisans düzeyinde ve Türkçedir. Tezlerin yıllara göre dağılımı incelendiğinde çalışmalar son beş yılda ciddi artış göstermiştir. 2019 yılı en fazla tezin yayınlandığı yıldır. 2020'de çalışma sayısı bir düşüş göstermiş olsa da tekrar yükselişe geçmiştir. 2023 yılında sayısının az olma sebebi bu çalışmanın yılın ilk altı aylık diliminde yapıyor olmasındandır. İncelenen tezler içerisinde saptanan araştırma türleri en fazla Öneri Rota türünde daha sonra Örneklem İncelemesi, Kavramsal ve Uygulama Geliştirme şeklindedir. Bu noktada Öneri Rota türünde çalışmaların fazla sayıda olmasında var olan kültür rotalarının yetersiz oluşunun, toplum tarafından bilinen ya da tanıtım yetersizliğinden kaynaklı bilinmeyen tarihi ve kültürel alanların rota oluşturularak topluma sunulmasının da etkili olduğu söylenebilir.

Örneklem İncelemesi ve Öneri Rota türündeki çalışmalar kendi içlerinde de detaylı olarak incelenmiştir. Örneklem İncelemesi türündeki çalışmalar var olan kültür rotalarının incelenmesi şeklindeki çalışmalardır. Örneklem incelemesi türündeki çalışmaların rota ölçeklerine bakıldığında en fazla Birden Fazla Kent ölçeğinde rotanın var olduğu tespit edilmiştir. Genelde birbirlerine yakın kentler ya da aynı bölgedeki kentler ya da aynı ülkedeki kentlerde rotaların var olduğu görülmüştür. Kültürel etkileşimi artırabilmek adına farklı ülkeler ve kıtalar arası ölçekte de rota önerileri geliştirilebilir. Örneklem adedi 1-5 adet, 6-10 adet, 11-15 adet aralıklarında incelenmiştir. Örneklem incelemesi çalışmalarında örneklemelerde en fazla 1-5 adet aralığında rota olduğu tespit edilmiştir. Türkiye özelinde var olan rotalar örneklem incelemeleri üzerinden bölgesel olarak incelendiğinde altı bölgede birçok ili kapsayan rotalar mevcuttur fakat Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde var olan bir rota tespit edilememiştir. Bu bölge için rota önerilerinin yapılması gerekir.

Öneri Rota türündeki çalışmalar tarihi ve kültürel varlıkların bulunduğu alanlarda yeni önerilen rotalardır. Öneri Rota ölçeğine bakıldığında en fazla önerinin ilçe ardından kent ölçeğinde yapıldığı tespit edilmiştir. Buradan tanıtımı yapılmamış, göz ardı edilmiş, daha küçük alanlar için rota önerisinde bulunduğu sonucu çıkarılabilir. Öneri Rota adedi ise 1-5 adet, 6-10 adet, 11-15 adet, 21-25 adet, 26-30 adet, 31-35 adet aralıklarda incelenmiştir. Tezlerde en fazla 1-5 adet aralığında rota önerisi yapıldığı tespit edilmiştir. Türkiye özelinde rota önerileri incelendiğinde en yüksek oranda Marmara Bölgesi'nde, en düşük oranda ise Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde öneride bulunduğu tespit edilmiştir. Örneklem incelemesine bakıldığında Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde rota olmadığı görülmüştü. Bu bölgeye rota önerilmesi gerekirken fakat yine Öneri Rota araştırma türünde en düşük oranda rota Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ne önerilmiştir. Bu nokta da kültür rotası konusunda Türkiye'de en yetersiz kalan bölgenin Güneydoğu Anadolu Bölgesi olduğu görülmüştür.

Yeni önerilen rotalar tema açısından incelendiğinde en fazla kültür temasıyla ilgili çalışma yapıldığı ardından doğa ve tarih temalarının takip ettiği saptanmıştır. Önerilen bu rotaların paylaşıldığı kanallara bakıldığında ise ilk sırada broşür yer almaktadır. Ardından web sitesi ve sosyal medya kanalları sıralamayı takip etmektedir. Broşür eski bir yöntem olması sebebiyle her kitleye ulaşabilmek adına kullanılıyor olabilir. Web sitesi teknoloji çağının getirileri ile yine birçok insana hitap eden bir kanaldır. Sosyal medya günümüzde asıl amacının dışında bu tür tanıtım ve reklam faaliyetleriyle de işlev gösterdiğinden etkili bir yöntem olabilir.

Öneri rotaların sürelerine ve mesafelerine bakıldığında minimum sürenin 3 saat, minimum mesafenin ise 2,7 km olduğu; maksimum sürenin 11 gün, maksimum mesafenin 391,6 km olduğu tespit edilmiştir. Bu mesafe ve süreler bakıldığında birbirinden çok farklı olduğu görülmektedir. Mesafe ve sürelerin artması erişilebilirlik açısından olumsuz olabilir. Bir rotanın her kitleye hitap edebilmesi için erişilebilirlik konusu göz önünde bulundurulmalıdır.

Bu çalışmada kültür rotası konulu lisansüstü tezlerin sistematik incelemesi yapılarak mimarlık disiplini ve birden fazla disiplini ilgilendiren bir çalışma ortaya konmuştur. Bu konuyla ilgili gelecekte yapılabilecek çalışmalara kaynak oluşturması ve araştırmacılara yol gösterici bir çalışma olması amaçlanmıştır.

KAYNAKÇA

Ahunbay, Z., (2017). Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon. İstanbul: Yem Yayınları.

Ayhan, G., Çağlıyan, A. (2021). Tunceli İlinde Alevi İnanç Turizmi Rotaları. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi , 31 (2) , 583-606. <https://doi.org/10.18069/firatsbed.906608>.

Çınar, N. (2021). İyi Bir Sistematik Derleme Nasıl Yazılmalı? Online Türk Sağlık Bilimleri Dergisi, 6(2), 310-314. <https://doi.org/10.26453/otjhs.888569>.

Deniz, O. (2022). Kentsel Belleğin Sürekliliği Bağlamında Bir Kültürel Rota Önerisi: Bursa Endüstri Mirası Rotası. Yüksek Lisans Tezi, Bursa Uludağ Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Bursa.

Karaçam, Z. (2013). Sistemik Derleme Metodolojisi: Sistemik Derleme Hazırlamak İçin Bir Rehber. Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi , 6 (1) , 26-33.
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/deuhfed/issue/46815/587078>.

Keleş Eriçok, A. (2019). Van Gölü Havzası'nda Kültür Rotası Önerisi. Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (45), 173-199. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/yyusbed/issue/49191/627996>.

International Council on Monuments and Sites (2013). ICOMOS Türkiye Mimari Mirası Koruma Bildirgesi. Erişim Adresi (25.03.2023) http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_tr0784192001542192602.

International Council on Monuments and Sites. (2008). ICOMOS Charter on Cultural Routes. 25.03.2023. Erişim Adresi https://www.icomos.org/images/DOCUMENTS/Charters/culturalroutes_f.

Özkaraca, N., Halaç, H.H. (2022). Tarihi Çevrede Sürdürülebilirlik Konulu Lisansüstü Tezlerin Bibliyometrik Analizi. Kent Akademisi Dergisi, 15(1):203-222. <https://doi.org/10.35674/kent.988202>.

The United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization. (2005a). Operational guidelines for the implementation of the World Heritage Convention. Erişim Adresi (25.03.2023) <https://whc.unesco.org/archive/opguide05-en>.

Uca, S. (2016). Alternatif Turizm, "Özel İlgi Turizmi," Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Basımevi, .45-71.